

2 Kulturní politika a divadlo

2.1 Legislativní prostředí transformace divadelního systému po roce 1989

V rámci zákonodárství bylo po roce 1989 nutné přistoupit k rušení či novelizaci restriktivních norem jako pozůstatku socialistické zákonnosti. Už v roce 1990 byly novelou zrušeny nejvíce omezující pasáže tzv. Divadelního zákona č.33/1978 Sb. a v souvislosti s dalšími právními předpisy bylo provozování divadla otevřeno soukromému i vznikajícímu neziskovému sektoru. Již od počátku 90. let dochází k diferenciaci právních subjektivit u divadelních aktivit. Na jedné straně zůstávají jako veřejné subjekty příspěvkové organizace zřizované státem a městy (později i kraji) a na straně druhé se začíná prosazovat soukromý sektor, a to jak podnikatelský, tak i neziskový sektor nestátních subjektů (NGO). Až zákonem č. 165/1992 Sb., kterým se zrušily některé předpisy z odvětví kultury, byl změněn a posléze zákonem č. 237/1995 Sb., o hromadné správě autorských práv, i zrušen výše zmíněný Divadelní zákon. Byl zrušen bez náhrady, i když se z prostředí divadla po celá 90. léta ozývalo volání po speciální kodifikaci divadelního prostředí. Problémem pro příští léta se ukázal být především fakt, že pro transformaci divadel jako příspěvkových organizací nebyl vytvořen a legislativně ukotven model veřejnoprávní instituce. Až koncem 90. let začala být pro transformaci (s mnoha kolizemi) používána právní subjektivita s. r. o. či o. p. s. Do roku 2006, kdy byl přijat zákon o některých druzích podpory kultury č.203/2006 Sb., však neexistoval pro oblast umění žádný tzv. oborový zákon, který by stanovil např. způsob a rozsah podpory umělecké tvorby státem či obcemi, definoval veřejnou kulturní službu, veřejné kulturní instituce atd.

Významným polistopadovým rozhodnutím bylo vytvoření systému státní podpory profesionálního umění v podobě grantových

programů MK, vyhlášených od roku 1992 do roku 1995 jednak pro občanská sdružení a prostřednictvím tzv. ostatních příspěvků také pro okresy a obce. Od roku 1996 potom změna rozpočtových pravidel v podobě novely zákona č. 57/1995 Sb. umožnila podporovat i jiné fyzické a právnické osoby – vydavatelství, agentury, obce a jejich kulturní zařízení, statutárně vzato i nadace, s. r. o., družstva, o. p. s. a fyzické osoby s živnostenským oprávněním poskytující služby v oblasti kultury. Program podpory pro česká profesionální divadla byl vyhlášen v roce 1996 a Program pro stálé symfonické orchestry a pěvecké sbory v roce 1997.

2.2 Výchozí stav pro koncepty kulturní politiky

Po roce 1948 byla všechna divadla v Československu zestátněna. Od roku 1978 (dle tzv. Divadelního zákona č.33/1978 Sb.) bylo zřizování a provozování divadel ponecháno v České republice pouze na krajských národních výborech a vládě (ministerstvu kultury a ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy), na Slovensku přímo na ministerstvu kultury. Do roku 1989 v provozování divadel u nás fakticky existoval monopol socialistického státu (včetně reglementace, cenzury, mechanismu kádrové nomenklatury, schvalování dramaturgických plánů atd.). Stát zřizoval, provozoval a také „zrušoval“ divadla prostřednictvím dvou subjektů: ministerstva kultury (např. Národní divadlo) a krajů (většinou divadelní síť). Mimo tento systém se mohla profesionálně, tedy za peníze, provozovat prostřednictvím agentur (opět státních, jako byl Pragokonzert, či krajských, např. prostřednictvím Pražského kulturního střediska) jen jednotlivá představení a jejich reprízy, nikoliv stálý soubor či divadlo jako instituce, dokonce ani provoz přípravy a tvorby jednotlivých inscenací.

V 80. letech minulého století skupina divadelníků kolem studiových divadel často a veřejně argumentovala heslem E. F. Buriana „Divadlo patří těm, kteří ho vytvářejí“. Smysl takové argumentace

byl jednoduchý. Divadlo nepatří nomenklatuře, divadlo nepatří straně ani státu. Za heslem se skrývalo úsilí narušit monopol státu na zřizování a provozování divadla. I proto zaznělo volání po odstátnění v kultuře hned po listopadu 89 tak rychle a silně. Divadlo je drahá záležitost, a tak se vzápětí objevila otázka: Kdo bude divadlo financovat?

V 90. letech pak byla zahájena transformace divadelního systému. Především skončil státní monopol provozování divadla. Většina stálých divadel (často z vlastní iniciativy) přešla do správy měst (nikoliv do správy tehdejších krajů či okresů). Svým způsobem to bylo logické, protože většina divadelních budov v Čechách a na Moravě patřila k historickému majetku měst. Začal působit soukromý sektor (ze začátku zvláště v muzikálových produkcích) a současně vznikaly desítky divadelních a alternativních souborů, povětšinou na neziskové bázi. V téže době v divadelní (ale i kulturní) obci převládla silná názorová tendence – tzv. „ochranářství“. Pro divadlo to znamenalo nejprve snahu o záchranu stávajících divadelních prostor, zvláště těch, které se staly předmětem restitucí jako např. pražská divadla: Divadlo v Dlouhé, Divadlo na Smíchově atd. K tomu se přidala snaha o udržení rozsahu a kvantity stávající profesionální divadelní sítě, stejně jako výjimek, kterých dosud využívala právě umělecká obec, např. u výše nájmu ateliérů, daňového režimu (jen 3% autorská daň), důchodového zvýhodnění (např. u zasloužilých a národních umělců), požitků vyplývajících z lukrativních majetků ve správě kulturních fondů (např. zámek Svazu spisovatelů na Dobříši a další honosné rezidence v lukrativních lokalitách od Karlových Varů až po Vysoké Tatry). V tomto smyslu byli divadelníci „diskriminováni“, protože na rozdíl od výtvarníků, hudebníků či spisovatelů takové nemovitosti ve správě neměli. Ochrannářské tendence svým způsobem odváděly pozornost od potřeby vlastní transformace dosavadního způsobu veřejného financování divadel a od prosazení potřebné divadelní legislativy. Na transformaci divadelnictví probíhající po roce 1989

nemělo podstatný vliv rozdělení státu na přelomu let 1992/93, protože české a slovenské divadlo byly po správní, ekonomické i legislativní stránce už před rokem 1989 dva oddělené systémy.

2.3 Koncepční materiály

První ucelené strategické dokumenty v oblasti kultury začaly vznikat na MK ČR až na základě tzv. *Bílé knihy* Pavla Tigrida (1996)⁶² jako usnesení vlády pod názvem *Kulturní politika* už v roce 1999, s následnou modifikací v roce 2001. Usnesením vlády č. 401 z 28. dubna 1999 ke Strategii účinnější státní podpory kultury (*O kulturní politice*) se předepisovalo ministru kultury předložit zprávu o postupu realizace této strategie. Tento materiál měl po evidenci sloužit ke specifikování cílů kulturní politiky do roku 2005. Ke konkrétním cílům patřilo, s podporou občanských kulturních a uměleckých iniciativ, definovat vztah občan – kultura – veřejná správa, stanovit přiměřenou účast těchto iniciativ na rozhodovacích procesech a aktivovat přístup i péči o kulturní dědictví. Pro rozvoj kulturního bohatství a participaci občana na něm bylo doporučeno podpořit vícezdrojové financování kultury, posílit trend víceletého financování kulturních aktivit a projektů a konečně změnou zákonných předpisů zvýšit podíl samofinancování kulturních institucí z vedlejších příjmů. Předpokládalo se rozlišení neziskové a ziskové sféry (viz *Kulturní politika*, 2001, čl. 10) a pokračování transformace vybraných příspěvkových organizací (viz *Kulturní politika*, 2001, čl. 9). Tento trend mělo provázet zdokonalení zásad grantového řízení pro neziskovou oblast a podpora podnikatelských aktivit v kultuře, zejména daňovými úlevami. To

62 Vztah státu ke kultuře, tzv. *Bílá kniha* v roce 1996 rekapitulovala modely správy kultury (stát jako Ulehčovatel, Patron, Architekt, Konstruktor) a už v roce 1996 obsahovala řadu doporučení: mj. odstup státu od řízení kultury k modelu rad (viz Arts Council), transformace národních institucí, kooperativní financování a 1 % z rozpočtu státu pro kulturu.

všechno směřovalo k zapojení naší kultury do kontextu mezinárodní kulturní spolupráce, k zajištění kompatibility tuzemských právních předpisů s právními normami EU a k vymezení ekonomických zdrojů pro plnění smluvních závazků v kultuře.

Základní dokumenty:

Státní kulturní politika na léta 2009–2014

Aktualizace státní kulturní politiky na období 2013–2014 s výhledem na roky 2015–2020

Státní kulturní politika na léta 2015–2020

(s výhledem do roku 2025):

Priority, záměry, opatření

Implementace Státní kulturní politiky

Rozpočty 2017, 2018...

Oborové koncepce:

Koncepce podpory umění v ČR na léta 2015–2020

Výchozí stav: vyhodnocení Koncepce účinnější podpory na léta 2007–2013

SWOT analýza

Předmět a cíle Koncepce

Nástroje podpory

2.4 Kulturní politika v Evropě

Po vzájemné domluvě členských států v roce 1992 začala Evropská unie do svého programu i kulturní spolupráci. Základním pilířem kulturní politiky Evropské unie je článek 151 Maastrichtské smlouvy z roku 1992, který poprvé v historii EU formuloval základní východiska a kritéria společné evropské politiky v oblasti kultury. Kulturní spolupráce, podložená příslušnými právními úpravami, se stala důležitým cílem EU ve smyslu sblížení občanů na evropském území. Na základě tohoto článku byla

v letech 1993–1999 realizována první generace programů – nejprve pilotní programy, které byly následovány programy oborovými. V roce 1990 EK zveřejnila výběrová kritéria a podmínky pro účast v *Evropské platformě*, která se v roce 1991 pod názvem *Kaleidoscope* stala prvním programem pro podporu uměleckých a kulturních akcí uskutečněných vždy nejméně ve třech členských zemích EU. V roce 1994 došlo k modifikaci programu, jejímž cílem bylo efektivněji podporovat kulturní aktivity, povzbuzovat uměleckou tvorbu a spolupráci prostřednictvím sítí, podporovat lepší přístup veřejnosti k evropskému dědictví a zlepšit uměleckou a kulturní spolupráci mezi odborníky. Pilotní programy umožnily realizaci tří kulturních programů v letech 1996–1999. V roce 2000 tyto programy nahradil nový program s názvem *Culture 2000*, který byl přijat dne 14. 2. 2000 Evropským parlamentem a Radou. Původně byl program koncipován na období 5 let, tedy do konce roku 2004. V roce 2004 byl program prodloužen do roku 2006.⁶³

Evropské kulturní koncepty

Rada Evropy: Cultural Policy Review Programme

Culture Watch Europe

Kompedium kulturních politik a trendů v Evropě

Evropská komise: Pracovní plán na období 2014–2020

Program Creative Europe

Závěry a doporučení pro Státní kulturní politiku ČR

- 1) Podpora identity, kulturní diverzity a mezikulturního dialogu
- 2) Podpora kreativity a inovací, včetně kreativního vzdělávání, zlepšení přístupu kulturních a kreativních odvětví k financování
- 3) Podpora kulturních a kreativních odvětví k mezinárodní spolupráci, podpora mobility

63 Výchozím pramenem je Příloha č. 4 *Důvodové zprávy ke Státní kulturní politice na léta 2015–2020*, jejíž autorkou je Pavla Petrová: *Analýza: Aktuální pohled na tvorbu státní kulturní politiky s důrazem na oblast umění ve vztahu k doporučením Rady Evropy a Evropské unie*.